

DUBEN 2020

OBSAH

- O čem se psalo v dubnu 2020
- Jedna velikost nesedí všem: Díl 4.
- Výročí: Díl 10.
- K přečtení
- K poslechu a ke zhlédnutí
- Aktuality

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

koronavirus v posledních týdnech zaměstnává podstatnou část vědců a vědkyň, kteří se onemocnění snaží různými cestami zastavit. Není proto překvapením, že novinky ze světa vědy se v dubnovém newsletteru týkají právě probíhající pandemie, která do našeho života nepřináší jen izolaci a společenský odstup, ale například i nové vynálezy a stovky nových českých slov. Pokud si chcete odpočinout od zpráv o počtu nově nakažených, neváhejte si toto vydání měsíčníku NKC přečíst a podívat se na COVID-19 i z jiné strany než z té, která je většinou prezentována.

Podnětné čtení a hodně zdraví vám za tým NKC – gender a věda přeje Kristýna Veitová

Studentka vynalezla průhledné roušky pro neslyšící

Když se celé Česko vrhlo kvůli nedostatku roušek na šití, málokdo z nás si asi uvědomil, že

zakrytá ústa zkomplikují vzájemnou komunikaci neslyšícím lidem. Ashley Lawrenc, vysokoškolskou studentku z Kentucky, jejímž hlavním oborem je vzdělávání neslyšících, to napadlo. Čas strávený v karanténě se proto rozhodla využít k výrobě průhledných roušek, jelikož v těch standardních neslyšící lidé nemohou odezírat ze rtů a nerozumí, co jim kdo říká. Tato situace může být zejména nebezpečná, pokud neslyšící onemocní a nedokáže se s ošetřujícím lékařem nijak domluvit, vysvětluje Lawrenc, jejíž přístup ukazuje, jak podstatná diverzita výzkumných a inovačních týmů je.

Pandemie a ženy akademie

O tom, že na ženy kvůli jejich mateřským povinnostem a častějšímu zaměstnání ve zdravotnictví dopadá současná krize tvrději než na muže, jsme informovali již v minulém čísle. Jak ale současná situace dopadá na vědkyně a akademičky, které se mimo práce z domova musí během dne starat o děti a často je i vyučovat? Demografka Alessandro Minello [zmiňuje](#) méně času na výzkum, absenci klidu na přípravu projektových žádostí či nemožnost soustředit se na psaní vědeckých článků. Kariérní postup ve vědě je přitom založen na počtu a kvalitě vědeckých publikací a schopnosti získat finanční prostředky na výzkumné projekty. Nepřízpusobením krizových opatření rodičům tak dle Minello nevyhnutelně způsobí znevýhodnění vědců a vědkyň s dětmi, kteří kvůli neslučitelnosti akademické práce s pečovatelskými povinnostmi mohou přijít o financování svých výzkumů a významně zaostat za bezdětnými kolegy. S tímto názorem souhlasí i naše kolegyně, socioložka Blanka Nyklová, o jejichž zkušenostech s pandemií z pozice vědkyně matky si můžete přečíst v [rozhovoru](#), který NKC poskytla.

Koronavirus mění češtinu, lingvisté a lingvistky zaznamenali vznik stovek nových slov

Koronakrize, koronténa, koronáč. To jsou jen některé z novotvarů, které se v češtině objevily v reakci na aktuální koronavirovou pandemii. Podle Michaely Liškové z Ústavu pro jazyk český jsou nových slov souvisejících s koronavirem v češtině už stovky. Je to například výraz koronaidiot (člověk, který se v pandemické situaci chová nezodpovědně), roušička (šička roušek) nebo rouškovník (sloup pro zavěšení roušek zdarma). Ústav všechny nové výrazy zaznamenává v online databázi [Neomat](#), dle Liškové ale často tyto výrazy vznikají pouze ve snaze pobavit ostatní lidi, a většina z nich zřejmě po odeznění nákazy zase časem zapadne.

Sexismus v první linii boje s COVID-19

Oděrky na tvářích, vyhrnování rukávů, ztížené vidění, mikroporézní pásky k utěsnění mezer kolem čelisti. Koho se to týká? Žen ve zdravotnictví, které jsou v přední linii boje s koronavirem, a jejichž životy jsou [dle britské NHS](#) kvůli nevyhovujícím osobním ochranným pracovním prostředkům (OOPP)

v ohrožení. Proč OOPP nevyhovují? Jsou vytvořeny na základě mužských rozměrů i přesto, že ve Velké Británii tvoří ženy 75% personálu zdravotnictví. Nedostatky OOPP pro ženy ovšem nejsou žádnou novinkou, jelikož ženy z různých odvětví si na nevyhovující pracovní pomůcky stěžují již několik desetiletí. Závažnost problému dokládá např. i průzkum britských odborových svazů, jež v roce 2016 odhalil, že pouze 29 % respondentek používalo OOPP určené přímo pro ženy, zatímco 57 % žen uvedlo, že jim tyto prostředky brání v práci. Více informací o této problematice si můžete přečíst [v prvním díle rubriky](#) Jedna velikost nesedí všem.

Muži převažují mezi nakaženými koronavirem

Poprvé si toho vědci a vědkyně všimli už v Číně, kde epidemie nového typu koronaviru na sklonku roku propukla. Trend se ovšem potvrdil i v absolutní většině dalších zemí, do kterých se nákaza rozšířila. Takřka drtivá je převaha obětí koronaviru v mužské populaci – v Dánsku tvořili muži 71 % zemřelých, v Německu 66 % a v Nizozemsku 64 %. Mezi prvními teoriemi, které vysvětlují tento nepoměr, se objevilo kouření, horší imunitní systém či hypertenze, jež ovšem často souvisí s celkovou životosprávou, stresem nebo obezitou. Zásadní roli tak spíš než biologické faktory hrají ty kulturní a společenské. Muži například později než ženy vyhledávají lékařskou pomoc, a když už k lékaři jdou, mají tendence být při popisu svých potíží méně upřímní. Toto chování je dáváno do souvislosti s tradičním konceptem maskulinity, pod jehož vlivem muži potlačují či ignorují projevy slabosti - třeba právě zdravotní potíže. Některé nemoci tak u nich mají dramatictější průběh právě proto, že je lékaři zachytí v pozdějším stádiu. Více informací o genderových rozdílech ve zdraví naleznete [zde](#).

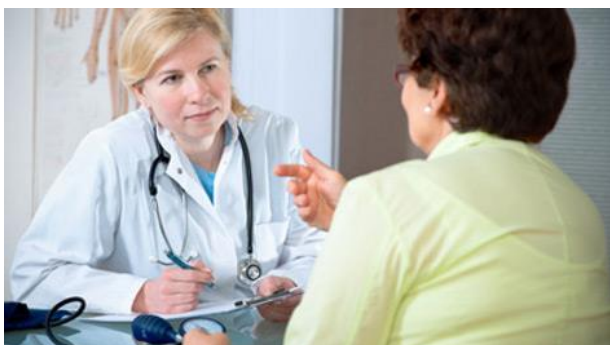
JEDNA VELIKOST NESEDÍ VŠEM: DÍL 4.

V [minulém díle](#) série Jedna velikost nesedí všem, jež řeší problematiku genderové dimenze ve výzkumu, jsme vám představili problémy s genderově slepou medicínou. Ta tkví zejména v odlišném přístupu k mužskému a ženskému tělu, který se promítá do celé řady oblastí, jako je klinické testování, diagnostika a léčba, ale i postoj k bolesti pacientů a pacientek a jim samotným. V několika následujících dílech se proto těmito oblastmi budeme zabývat jednotlivě a ukážeme, jak se společenské a medicínské předsudky o ženách podepisují na jejich zdraví. Druhý díl řady o genderově slepé medicíně je proto třeba zahájit otázkou: Je v medicínském výzkumu opravdu zahrnuto méně žen a je jejich případná absence problém?

Tuto otázku si v roce 2018 položil i nizozemský výzkumný tým ve složení pěti mužů¹ a dospěl k závěru, že genderové rozdíly v klinickém testování žádným problémem nejsou. Pokud se ale podíváme na studii blíže, zjistíme, že potřebná data byla dostupná pouze ve 28 % klinických testů, a tudíž nemůžeme vědět, nakolik byl vzorek skutečně reprezentativní.² Z oněch 28 % klinických testů navíc ve čtvrtině počet participantek neodpovídalo počtu žen, které trpí chorobou, již měl daný lék léčit. Nejproblematictější je ovšem skutečnost, že výzkum

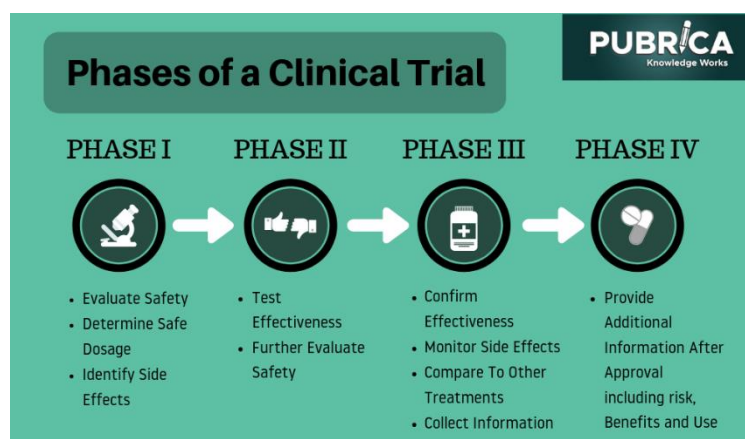
¹ Labots, G., Jones, A., Visser, S. J. de, Rissmann, R., Burggraaf, J. (2018). „Gender differences in clinical registration trials_ is there a real problém?“, *British Journal of Clinical Pharmacology*.

² Criado Perez, C. (2019). *Invisible Women*. London: Random House.

nezahrnoval tzv. generické léky, které např. v USA tvoří 80 % všech lékařských předpisů. Generický lék je ekvivalent originálního léku, jež obsahuje stejný podíl aktivní složky, má stejnou lékovou podobu (např. tablety), ale je výrazně levnější³. Generika přitom neprochází tak náročným klinickým testováním jako originální léky, jelikož musí dokázat pouze stejnou biologickou dostupnost⁴, a navíc jsou „téměř výhradně“ testována na mladých mužích.⁵ I přesto, že generika používají stejnou aktivní složku, rozdílná inaktivní složka a jiná výrobní technologie může ovlivnit účinnost léku.⁶ Tuto skutečnost potvrdil již v roce 2002 americký Úřad pro kontrolu potravin a léčiv (ÚKPL), který zjistil, že „existují statisticky signifikantní rozdíly mezi muži a ženami v bioekvivalenci většiny generických léků ve srovnání s originály.“⁷

Navzdory všem těmto pochybnostem autorský tým tvrdí, že neexistuje žádný důkaz systematické podprezentativnosti žen v klinických testech, jelikož ve dvou ze čtyř fází klinického procesu bylo zastoupeno 48 % a 49 % žen. V první fázi, jak koneckonců přiznávají i samotní autoři studie, bylo ale zastoupeno jen 22 % žen, přičemž na jejich účasti v této fázi jednoznačně záleží. Proč? Podle ÚPKL je u žen druhou nejčastější nepříznivou reakcí na podané léčivo to, že lék nefunguje, i když na muže ano⁸. To nás ponechává s otázkou: Kolik léků fungujících u žen je vyřazeno v první fázi klinického testování, protože nefungují na muže?

Mezi další problematické aspekty, který výzkumný tým opomněl vzít v úvahu, patří například tendence do klinických testů zahrnovat pouze ženy, které jsou na začátku menstruačního cyklu, tedy když jsou hormonální hladiny nejnižší a povrchně tak nejvíce připomínají muže. Ženy ale bolestmi či chorobami trpí po celý cyklus, což neznamená, že se lékům podstatnou část měsíce vyhýbají, ale že je nevíme, jak účinné pro ně léky jsou. Jako příklad můžeme uvést lék na srdce, který měl zabránit srdečním příhodám, ale v určitém okamžiku ženského menstruačního cyklu pravděpodobně k infarktu napomáhal.⁹ Dalším takovým aspektem je výhradní používání samců během testování na zvířatech, na které je sice upozorňováno už více než 50 let, ale současná data stále uvádějí, že 80 % pokusů na zvířatech využívá jen

³ Encyklopedie státního úřadu pro kontrolu léčiv (Online). Dostupné na <http://www.olecich.cz/encyklopedie/co-to-jsou-genericke-leky>

⁴ Údaj, který vyjadřuje absolutní část z podané dávky, která se z lékové formy (po jiném než intravenózním podání) dostává do systémového krevního oběhu.

⁵ McGregor, A. J. (2017). „The Effects of Sex and Gender Pharmacologic Toxicity: Implications for Clinical Therapy“, *Clinical Therapeutics*, 39:1.

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

⁸ Ibid.

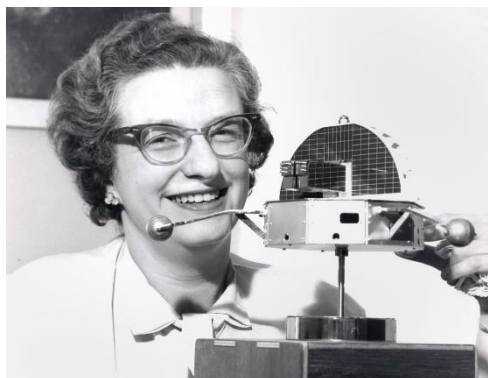
⁹ Sigal, S. (2019). „Women suffer needless pain because almost everything is designed for men“ (Online).

samce, a to paradoxně i v takových pokusech, jež testují léky na výhradně ženská onemocnění.

Závěrem proto lze shrnout následující: dvě ze čtyř fází klinického testování zahrnují zhruba stejné procento mužů a žen, v první, a zdá se i nejdůležitější části, ale zastoupení žen nedosahuje ani 25 %. Léky, které jsou alespoň v USA předepisovány nejčastěji, na ženách vůbec testovány nejsou. Klinické testy, do kterých ženy zahrnuty jsou, zcela opomínají skutečnost, že ženy potřebují léčiva po dobu celého měsíce, nejen tehdy, kdy jsou hormonálně nejvíce podobné mužům. Není proto asi přehnané konstatovat, že genderové rozdíly v klinickém testování problémem jsou, a to bohužel problémem dlouhodobým, všudypřítomným a životy žen ohrožujícím. Na konkrétní rizika genderově slepé medicíny se zaměříme v dalším díle rubriky.

VÝROČÍ: DÍL 10.

Nancy Roman: Matka Hubbleova teleskopu

Letos v dubnu oslavil Hubbleův dalekohled třicetileté výročí své existence. Ve školní lavici jsme se s vynálezem Edwina Hubbla seznámili asi všichni, ale slyšeli jste někdy o „Matce Hubbla“? Tuto přezdívku si vysloužila americká astronomka a jedna z prvních žen v NASA ve vedoucí pozici, Alice Roman, jež jako mnoho dalších vědkyň čelila problémům s předsudky a zpochybňováním. Díky jejímu obrovskému podílu na programu se Hubbleův dalekohled dostal do vesmíru. Svou prací tak umožnila generacím mladších

astronomů a astronomek uskutečnit své kariéerní objevy a významně prohloubit poznatky o vesmíru. Bohužel je její přínos často i samotnou astronomickou obcí zapomínán, a to přesto, že Hubbleův vesmírný dalekohled by se bez této průkopnice astronomie nikdy jedním z nejdůležitějších dalekohledů v historii astronomie nestal.

Julie Hamáčková: Zakladatelka české hydrochemie

12. dubna 1892 se v Semilech narodila žena, díky níž dnes můžeme na území České republiky pít čistou pitnou vodu. Julie Hamáčková, první žena jmenována profesorkou chemie vody v Československu a první děkanka fakulty technického zaměření, se celý svůj profesní život věnovala kvalitě českých vod. Jako první chemička u nás se navíc zabývala výzkumem chemie odpadních vod, jež společně s její expertizou v oblasti vodních vzorků, přípravou vodohospodářských předpisů a vedením budoucích stavebních inženýrů, měly zásadní vliv na zlepšení kvality vody. Na její počest byla ustanovena Cena

Julie Hamáčkové za mimořádný přínos akademických, výzkumných a dalších pracovníků k rozvoji jejich oboru.

Alice Salomon: Průkopnice sociálních prací v Evropě

19. dubna uplynulo 148 let od narození Alice Salomon, německé sociální reformátorky a zakladatelky sociální práce jako akademické disciplíny. Její činnost měla vliv zejména na sociální práva žen, mírové hnutí a uznání profesionální práce žen. Stejně jako ostatní v první vlně feminismu totiž Alice Salomon viděla péči o chudé jako jednu z oblastí, v níž by ženy mohly smysluplně vykonávat placenou práci. Na rozdíl od ostatních si však uvědomovala potřebu formálního vzdělání v této oblasti, prostřednictvím jehož chtěla ženám zajistit prostor k profesnímu i osobnímu rozvoji a emancipaci. Založila proto *Sociální školu pro ženy*, jež byla první institucí, která umožňovala ženám profesionální výcvik v oblasti sociální práce, a která je dnes po ní na její počest pojmenována.

K POSLECHU A KE ZHLÉDNUTÍ

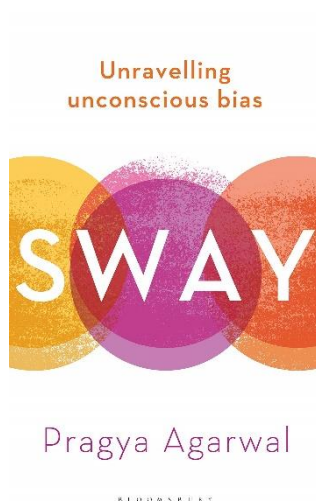
Paulína Tabery: Češi jsou optimističtí a věří, že bezprostřední ohrožení nákazy pomine do léta

Lidé v Česku podle dosavadních sociologických průzkumů podporují současná restriktivní opatření a téměř absolutní důvěru mají zdravotníci, shrnuje jejich postoj k současnému pandemickému ohrožení vedoucí Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR, Paulína Tabery. V rozhovoru pro ČRo Dvojka promluvila o sociologickém šetření, v rámci jehož CVVM zjišťovalo, jaký v lidech nemoc vyvolává strach, jak pociťují ekonomické dopady nebo jestli se osobně znají s někým z nakažených. „Zatímco v USA pozorujeme momentálně velmi prudké posuny v názorech i vzrůstající obavy, u nás k nim nedochází,“ říká Tabery.

K PŘEČTENÍ

Sway: Odhalování nevědomých předpokladů

Experimenty ukázaly, že naše mozky dělí lidi podle rasy za méně než jednu desetinu sekundy, tedy asi 50 milisekund před určením pohlaví. Lidem tak po „rasovém zaškatení“ přidružíme určité vlastnosti, aniž bychom je slyšeli promluvit. Otázku, zdali to znamená, že nevědomé předpoklady jsou evolučně zabudovány do našich mozků, nebo zda vycházejí ze společenského uspořádání, si ve své knize pokládá behaviorální vědkyně Pragya Agarwal. Pomocí skutečných příběhů podložených vědeckými teoriemi a mezioborovým výzkumem odhaluje Pragya Agarwal vědu za naší „neúmyslnou“ předpojatostí vůči věku, pohlaví, rase, ale i leváctví. Pokud se chcete dozvědět víc o způsobu, jakým nevědomé předpoklady ovlivňují naši komunikaci, rozhodování a vnímání světa, a zda s nimi můžeme něco udělat, zakupte si její [knihu](#).

Zemřela první dáma české anesteziologie, profesorka Táborská

Danuše Táborská, anestezioložka, zakladatelka první anesteziologicko-resuscitační kliniky v Československu a první profesorka ve svém oboru, zemřela 6. 4. ve věku 91 let. Na Masarykově univerzitě se zasloužila o vznik nových oborů medicíny, například kardiochirurgie a diagnostika mozkové smrti, věnovala se také problematice péče o dárce orgánů a prosadila výuku anesteziologie a intenzivní péče do lékařského studijního plánu. Rozhovor s touto význačnou lékařkou si můžete přečíst [zde](#).

Víte o něčem zajímavém, o čem bychom podle vás měly v newsletteru informovat? Napište nám na nkc@soc.cas.cz

NEWSLETTER duben 2020

Měsíčník newsletter vydává Národní kontaktní centrum – gender a věda Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i. ISSN 1801–7339.

Newsletter vychází s podporou grantu Inter-excellence LTI17013 a podporou RVO 68378025_Rozvoj výzkumné organizace_ SOÚ AV ČR

Adresa redakce: Jilská 1, Praha 1 110 00

Redakce: NKC – gender a věda

Korektury: Alena Orten

K odběru newsletteru se lze přihlásit na webových stránkách www.genderaveda.cz

Sledovat nás můžete také na sociálních sítích:

